

איזה אסון יקרה אם נאפשר לתלמידים לבטא את התשוקות שלהם?

לבני אדם יש שמונה סוגים שונים של אינטליגנציה, אך בית הספר נותן
מקום רק לשניים מהם. דרוש שינוי מהותי

"פוחלץ הנחליאלי על שולחן

המורה לטבע

מבשר את בוא הסתיו".

דוד בובקס

בכל 200 שנות קיומו נכשל בית הספר באופן עקבי במשימה העיקרית שלקח על עצמו: ללמד את התלמידים את התכנים של תוכנית הלימודים. המורים מלמדים, אך התלמידים לא לומדים, או לומדים בקושי, באופן בלתי־יעיל ואף מזיק לעתידם כלומדים. לי שולמן, אחד מחוקרי והוגי החינוך החשובים ביותר בימינו, כינה את הלמידה הבית־ספרית "למידה פתולוגית", למידה שהידע שנרכש בה סובל מאינרציה — התלמידים אינם מיישמים אותו בחייהם; מאמנזיה — התלמידים שוכחים אותו במהירות; ומפנטזיה — התלמידים משלים את עצמם שהבינו אותו.

תלמידים לומדים עשר שנים אנגלית, אך רובם אינם מסוגלים לדבר, לקרוא ולכתוב אנגלית. הם גם לומדים הרבה מתמטיקה, אך רובם אינם מבינים את החומר, פותרים את הבעיות באופן מכני, ושוכחים במהירות את המעט שלמדו (אך הם זוכרים היטב את "חרדת המתמטיקה"). הישגיהם של רוב התלמידים בלשון ובהבעה משתקפים בהתבטאות שלהם בעל־פה ובכתב שאיכותה אינה עולה על זו של הפוסטים ברשתות החברתיות ("אם אוציא מהמקלדת של בתי את האות ח' היא תהפוך לאנאלפביתית", אמר לי אב אחד). את התכנים שלמדו בהיסטוריה רובם שוכחים שעות אחדות או ימים אחדים לאחר הבחינה, ועוזבים את בית הספר כשהם מחזיקים בזיכרונם המטושטש כמה שמות ואירועים שהם אינם מסוגלים למקם על ציר הזמן.

בית הספר לא מתרגש. הוא מתנחם ב"שיטת הטעימות" שלו. מבחינת בית הספר, התלמידים אמנם לא תמיד מבינים וזוכרים את מה שלמדו, אך העיקר שטעמו מתחומי דעת רבים וקיבלו תיאבון. בעתיד הם יעמיקו בהם או בחלקם". ניל פוסטמן, שספריו הם רבי־מכר עולמיים (ארבעה תורגמו לעברית), כתב שבית הספר אינו מלמד בשיטת הטעימות, כי אם בשיטת החיסונים: הוא נותן לתלמידים חיסון נגד מתמטיקה, נגד היסטוריה וכו'.

בית הספר אינו מלמד ביעילות את תוכנית הלימודים הגלויה שלו, התוכנית שמופיעה במסמכים של משרד החינוך ושעליה התלמידים נבחנים, אך הוא מלמד ביעילות רבה את תוכנית הלימודים הסמויה שלו, התוכנית שמסתתרת בדפוסי הפעולה שלו — דפוסי ההוראה, ההערכה והארגון. התוכנית הזאת מלמדת את התלמידים דברים כמו: ללמוד זה אומר לחזור על דברי המורים; לכל שאלה יש תשובה אחת נכונה; התכנים הנלמדים הם מחסום שצריך לעבור; לחשוב באופן עצמאי זה מסוכן; להצליח זה להתאים את עצמכם למסגרת; לידע שלכם אין ערך (לכן לא משתפים אתכם בבחירת התכנים הנלמדים ובהוראה); רובכם לא שווים הרבה (כפי שמראה בבירור עקומת הפעמון של הציונים: מעט מצוינים — "עושים חמש יחידות" — והרבה בינוניים וחלשים).

העולם השתנה. למה הילדים צריכים להמשיך לסבול?

אולי המגפה תזכיר לכולם את התפקיד האמיתי של הלימודים

החורשג הגדול, וההיסטוריה של בית הספר, וחוקי הינון החברותנות, והידע והידע של ילדים נעבדו וזכור את חבתי החרושת של המאה ה-19 — עבודה שניצלה אותם, השחיתה את נפשם וגופם ולעתים אף הרגה אותם. אך האירוניה היא שבית הספר, שחילץ ילדים מבתי החרושת, הכין אותם לקראת עבודה בהם בבגרותם. יתר על כן, בית הספר נבנה על בסיס דימויים שנלקחו מבתי החרושת: הילדים הם חומר גלם; תוכנית הלימודים היא סרט נע; המורים הם עובדים; תעודת הבגרות היא תו תקן; יש תו תקן לאיכות ירודה — שלוש יחידות ופחות, ותו תקן לאיכות גבוהה — חמש יחידות ויותר. בית הספר "החרושת" (The factory school) מתייחס אל הלמידה כאל עבודה מפרכת ומנוכרת ששכרה מועט. מי רוצה ללמוד במקום כזה?!

הגיע אפוא הזמן לדחוק את בית הספר לפינה ולומר לו: "אם לא תעמוד בהתחייבות שלך ללמד את התלמידים את התכנים של תוכנית הלימודים, ניאלץ להמציא לילדים מסגרות חינוכיות אחרות שיספקו להם תנאים חיוניים ללמידה!" מדוע "הגיע הזמן", הרי בית הספר אף פעם לא סיפק לתלמידים תנאים חיוניים ללמידה? משום שבימינו הלמידה הפכה מאמצעי למטרה.

במאות הקודמות היא היתה אמצעי לרכישת תכנים כלשהם; בימינו היא המטרה עצמה. החברה והעבודה הדינמיות של המאה ה-21 מצריכות למידה לאורך כל החיים, lifelong learning. יתר על כן, רמת החיים הגבוהה של רוב האנשים במקומות רבים בעולם חילצה אותם ממלחמת הישרדות והותירה להם זמן ליהנות מהפעילות האנושית המתגמלת ביותר — למידה. בוגרי בית ספר עם חוויית למידה שלילית, "למידה פתולוגית" ה"מחסנת" אותם מפני למידה נוספת, לא ייטו ללמוד "כל החיים" ולא יוכלו להשתלב ולהצליח בחברה ובעבודה ולא ליהנות מלמידה.

משרד החינוך שלנו חייב אפוא להיגמל מעיסוק בלעדי בשאלות מעשיות קטנות ודחופות, ולשאול את עצמו שאלה עקרונית גדולה וחשובה: כיצד אוכל להפוך את בית הספר למקום שבו מתרחשת למידה — לבית למידה? עליו לתכנן את מערכת החינוך ובתי הספר לאור התשובה שימציא לשאלה גורלית זו.

**"המורה לטבע אחזה במסור:
מי רוצה לגלות בן כמה האלון?"**
אלון בר

שר החינוך גלנט בבית ספר בכפר סבא צילום: אבישג שאר-ישוב

כדי לאפשר למידה, בית הספר צריך לספק לתלמידיו תנאים מתאימים, כלומר — לבצע מהפכה מבנית. בית הספר, כתב דן ענבר מבית הספר לחינוך של האוניברסיטה העברית, בנוי להוראה, לא ללמידה; הוא מתוכנן להוראה פרונטלית בכיתות של 30-40 תלמידים; הוא לא מתוכנן ללמידה. אם בית הספר רוצה למידה — וכי מה עוד הוא יכול לרצות? — עליו לבנות עצמו ללמידה, כלומר לספק לה תנאים.

מהם התנאים החיוניים ללמידה — למידה בריאה, לא "פתולוגית", למידה שבה הידע הנרכש מיושם בחיים, מוטמע ומובן? המפתח הוא מוטיבציה. "יש שלושה דברים חשובים בחינוך", אמר טרל בל, שר החינוך בממשלו של רונלד רייגן, "מוטיבציה, מוטיבציה ומוטיבציה". מהי מוטיבציה מיטבית ללמידה וכיצד מטפחים אותה?

לבני אדם, כתב דניאל פינק בספרו "מוטיבציה", יש שלוש מערכות הפעלה: טבעית, חברתית ואנושית. מבחינה טבעית, בני אדם מונעים על ידי צרכים גופניים — שבע־שמונה שעות שינה, שעה־שעתיים אכילה וכו'; מבחינה חברתית, בני אדם מונעים על ידי התניות — מצייתים לנורמות כדי להימנע מענישה, עובדים כדי לקבל שכר וכו'. מבחינה אנושית, בני אדם מונעים על ידי צורך קיומי לממש את הכישורים שלהם בעשייה בעלת משמעות. שתי מערכות ההפעלה הראשונות מניעות גם בעלי חיים אחרים; מערכת ההפעלה השלישית מניעה רק בני אדם, היא אנושית במובהק. את הלמידה בבית הספר יש להתקין על גבי מערכת ההפעלה הזאת. מדוע? משום שהיא "מייצרת" למידה יעילה ומספקת, ומשום שהיא מתייחסת בכבוד לתלמידים, להנעות הפנימיות שלהם, לצורך הקיומי שלהם לממש את כישוריהם בעשייה בעלת משמעות בעיניהם.

בית הספר הוא ביתה של מערכת ההפעלה השנייה; הוא מתמחה בהפעלת תלמידים באמצעות התניות. ההתניה השלטת בבית הספר היא למידה לשם ציונים בבחינות; ההתניה האולטימטיבית היא למידה לשם ציונים בבחינות הבגרות. אנשי חינוך "מתקדמים" דורשים לבטל את הבחינות בכלל ואת בחינות הבגרות בפרט, אך אם הבחינות יתבטלו, בית הספר יתפרק — הבחינות הן החישוקים שמחזיקים אותו; התניית הלמידה בציונים היא הדבר שמקיים אותו.

למידה שמותנית בציונים כרוכה בחרדה ונחווית כעול שיש להיפטר ממנו; התכנים הנלמדים נתפסים כמכשולים שיש להתגבר עליהם. מחקרים של קרל ברייטר ומרלין סקרדמליה מאוניברסיטת טורונטו בקנדה מראים שהרוב הגדול של התלמידים מפתח יחס של קבלני-ביצוע ללמידה — מסיימים את "מטלות הלמידה" מהר ככל האפשר ובהשקעה מינימלית. תלמידים מעטים מפתחים יחס שהם מכנים "למידה התכוונתית" (intentional learning). תלמידים אלה מתייחסים ללמידה כאל מטרה, כאל הזדמנות להחכים ואף ליהנות. התלמידים המעטים האלה מכונים "חנונים" ומעוררים את טינתם של תלמידים אחרים ("לעולם אל תצחקו על החנונים", אמר ביל גייטס לאחת הכיתות שביקר בה, "כי קרוב לוודאי שתעבדו אצל אחד מהם").

מבחינת היחס ללמידה, בית הספר צריך להפוך את כל התלמידים לחנונים. במילים אחרות, בית הספר חייב לשדרג את מערכת ההפעלה של התלמידים מהמערכת השנייה לשלישית — להניע את התלמידים ללמוד לא באמצעות התניות, אלא באמצעות "החופש ללמוד", כשם ספרו הידוע של קארל רוג'רס, אבי הפסיכולוגיה ההומניסטית בחינוך. בית הספר צריך להפוך לבית למידה — בית המספק תנאים חיוניים להנעה אנושית ללמידה. מהם התנאים האלה?

איגרת אל הילדים

אני כותב אל המעתיקים.

אל הלוחשים בחשש זה אל זה.

אל החורתיים את אהבתם על השולחנות.

אל המאחרים. אל אלה שבוהים

מבעד לחלונות. בשביל אלה ששוכחים

את המחברות. בשביל מי שנרדם על מושבו.

בשביל אלה שלא יודעים את התשובות.

בשביל זו שמוחקת את מה שכתבה.

בשביל אלה שתמיד יושבים

בקצה. בשביל זה שקם

פתאום ויוצא.

אלי אליהו

הנה עוד אירוניה: בית הספר הוציא את הילדים מהחייר יריניס אותם לסביבה מוגנת המיועדת ללמידה. כאן הם

בחיים — במהלך עבודה, יוזמה, יצירה — הלמידה נחוות על ידי הלומדים כבחירה חופשית שלהם; הם בוחרים לעשות תואר במכללה, לקחת קורס מקצועי, לבצע מחקר, להתעמק בספרים, לתפוס יוזמה. בפעילות הלמדנית הזאת הם מממשים את חירותם ונותנים לה תוכן. ריצ'רד ראין ואדוארד דיסי, חוקרי המוטיבציה הידועים ביותר, מכנים את חוויית החירות הזאת "צורך פסיכולוגי בסיסי"; ללא סיפוקו, אנשים אינם יכולים לפתח "מוטיבציה אוטונומית ללמידה", כלומר לשדרג למערכת ההפעלה השלישית. בבית הספר הלמידה נחוות על ידי התלמידים ככפויה, והיא מתסכלת את הצורך הפסיכולוגי הבסיסי שלהם בחוויה של בחירה מתוך חירות.

בחיים אנשים בוחרים ללמוד משהו משום שהוא קשור לתוכנית החיים שלהם; תוכנית החיים נותנת לתוכן הנלמד הקשר, מציבה אותו בתוך מכלול; המכלול מספק משמעות. דיוויד פרקינס, הוגה חינוך מאוניברסיטת הרווארד, שאל בספרו "למידה כמשחק" מדוע תלמידים לומדים ביעילות רבה כל כך משחק מורכב כמו כדורגל או טניס ובחוסר יעילות משווע את נושאי הלימוד בבית הספר, והשיב: משום שבלמידת משחק ללומדים יש תמונת מכלול בראש, תמונה של המשחק כולו, שמשתלבת בתמונת מכלול גדול יותר — תוכנית חיים כלשהי (הם רוצים להיות חונלדו או פדרר). במהלך האימון הם מבינים מדוע המאמן מריץ וממריץ אותם ונענים ברצון, ללא התנגדות. בבית הספר לתלמידים אין תמונת מכלול בראש; הם לא מבינים מדוע מריצים וממריצים אותם לפתור משוואות במתמטיקה או לנתח משפטים בלשון, והם מתנגדים.

בחיים אנשים לומדים דברים שמתאימים לא רק לתוכנית החיים שלהם, אלא גם לכישורים או לאינטליגנציות שלהם. אדם לא בוחר ללמוד אדריכלות ולעסוק בה אם אין לו אינטליגנציה מרחבית; אדם לא בוחר ללמוד ספורט ולעסוק בו אם אין לו אינטליגנציה גופנית-תנועתית. הווארד גרדנר, אבי "תיאוריית האינטליגנציות המרובות" שחוללה מהפך פרדיגמטי בתפיסת האינטליגנציה, הראה שלאנשים יש שמונה אינטליגנציות מובחנות: מתמטית, מילולית, מוזיקלית, גופנית-תנועתית, מרחבית, נטורליסטית (תשומת לב לנתונים וחתירה לשלבם במסגרת מושגית — אינטליגנציה של מדענים), בין-אישית (יכולת להבין אנשים אחרים), תוך-אישית (יכולת להבין את עצמך. דניאל גולמן רקח משתי האינטליגנציות האישיות את "האינטליגנציה הרגשית" המפורסמת שלו).

האינטליגנציות אינן רק מצבי תודעה או מצבי רוח, אלא גם תשוקות — דחף להתבטא, להתעצב, להתממש. לכל אדם יש אינטליגנציה אחת או שתיים דומיננטיות שהוא שואף או נדחף לממש. בבית הספר נותנים מקום בעיקר לשתי אינטליגנציות — המתמטית (המגמה הריאלית המכובדת) והמילולית (המגמה ההומניסטית הנחותה) ומזניחים את האינטליגנציות האחרות.

החיים מחוץ לבית הספר מעודדים אנשים לבחור ללמוד נושאים שקשורים לתוכנית החיים שלהם ולממש את כישוריהם. מדוע שלא נאפשר זאת לתלמידים בבית הספר? תלמידים שילמדו מתוך בחירה תוכנית לימודים גמישה, מותאמת ומאתגרת, ויממשו במהלך הלמידה את כישוריהם ואת תוכניות החיים הראשוניות שלהם, ילמדו בעניין וביעילות — על בסיס מערכת ההפעלה האנושית — ויהיו "לומדים לכל החיים".

פרופ' יורם הרפז הוא מרצה לחינוך במכללת בית ברל

ממומן

/ Fashion Forward

חשיפה: משקפי הראייה
הכי לוהטים לשנת 2021

ממומן

...OX Healthy Patches

כבר ניתן למצוא בישראל
את המדבקות המבוססות
על הרפואה היפנית
המסורתית שכולם...

/ ספרות

עולמו של אדוארד סעיד
היה עשיר, מורכב ותוסס.
הספר עליו יבש ומייאש

/ אוכל

כולם ממהרים לחופשה
ופוסחים על כריך
החביתה הפשוט הזה. אל
תהיו כמו כולם

ממומן

/ ריאלי

ניצחון מוחץ לפנסיונרים:
מדינת ישראל מחלקת
הטבת מס של 40% למי
שנולד לפני...

ממומן

/ Beauty Tips

נשים מודות: התוסף
קולגן הזה חסך לנו את
ההזרקות היקרות

/ מגזין

"המדינה שלי פרוטית":
שיחה עם אחד מגדולי
ההוגים הרוסים

/ מגזין

פרשת המסך המפוצל

תגובות

להוספת תגובה
מזוהה

לבחירת השם
ככינוי קבוע

שם

הזינו שם שיוצג באתר

תגובה

משלוח תגובה מהווה הסכמה לתנאי השימוש של אתר הארץ

שלחו

רכשו מנוי
בלוגים
תנאי שימוש

צרו קשר
פרסמו באתר
שירות למנויים

להורדת האפליקציה

© כל הזכויות שמורות

